

ДО ПИТАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ЗЛАМІ ТИСЯЧОЛІТЬ

На початку XXI ст. в суспільній свідомості все більше утверджується думка про те, що людство перебуває на зламі, який супроводжується негативними явищами. Свідченням цього є не лише катаклізми XX ст., а й глобальна криза сучасного суспільства, яка певною мірою розцінюється як занепад культури.

Ще в 20-ті роки XX ст. П.Сорокін писав: *“Ми немовби перебуваємо між двома епохами: культурою почуття, що вмирає, але ще належить нашому променистому вчора, та майбутньою ідеаційною культурою завтра, що створюємо нині. Ніч цієї перехідної епохи починає опускатися на нас з її химерами, страшними тінями, нестямним жахом”*¹. Із роздумів П.Сорокіна випливає, що сьогоднішня криза *“чуттєвого дня”* перебуває в екстраординарному стані. Вона позначилася на мистецтві, науці, філософії, релігії, праві, політиці.

Кризові явища не минули і сучасну українську культуру. На порубіжжі століть і тисячоліть вона як частина загальнолюдського культурного простору відображає глобальні проблеми всього людства. Проте українська культура сьогодні переживає ще й свої специфічні проблеми як національної культури, які дісталися їй у спадок з XVII-XIX ст. чи навіть з XX ст., коли Україна перебувала у складі Радянського Союзу і була іншими образ мислення та менталітет українства. Але комплекс отриманих у спадщину проблем національної культури сьогодні продовжує зростати, демонструючи поглиблення кризових явищ української культури вже як культури суспільства перехідного періоду. На думку ряду вчених, невирішення загальних та *“історично застарілих”* проблем сьогодні ставить під загрозу подальший розвиток української культури як національної. З'ясування сутності цих проблем й актуалізувало дане дослідження.

Проголошення незалежності України та початок розбудови самостійної держави призвели до радикальних змін в українському суспільстві, які суттєво позначилися на становищі культури. В Україні почала формуватися нова соціокультурна реальність, основною особливістю якої стало перебування суспільства в періоді перелому, зміни типу своєї організації існування. Реформування

суспільства викликало появу і нової культурної реальності, яка характеризується новими відносинами між людьми, особливою системою цінностей, культурних потреб і засобів їх задоволення, тобто тим, що в сукупності забезпечує узгоджений розвиток суспільства і, зрештою, є його культурою².

Але, як відомо, проблемою всіх перехідних суспільств є втрата визначеності і чіткості критеріїв розрізнення еталонної, базової культури, посилення відносності самих критеріїв, нездатність суспільства розрізняти “культурне” і “некультурне”, поява проблеми культурної орієнтації громадян, особливо молоді.

Саме такі процеси характеризують ще несформовану культуру новоствореної української держави, в якій спостерігається відмова від старої шкали цінностей і відсутність чіткої нової системи цінностей, а, отже, певна втрата еталонних зразків культури, домінування творів авангардизму, які ще недавно кваліфікувалися як антикультура, а нині розцінюються як взірці художнього поступу. З цих причин на початковому етапі державотворення на перший план було висунуто гасло духовного відродження, під яким насамперед розумілося відродження національної культурної традиції.

Утворювана впродовж віків багатьма поколіннями українців традиція є певним видом культурної наступності, що зберігає дух національної культури, орієнтує сучасників на збереження уже створених прогресивних надбань і їх використання в подальшому розвитку. Тому потреба культури відшукати своє коріння, повернутися до витоків та поставити себе на ґрунт традиції є цілком природним явищем.

Та, на жаль, українська культурна традиція в силу історичних умов, за яких час від часу розривалися зв'язки між поколіннями, між західною і східною частинами України, виявилася перерваною. А її відтворення й до сьогодні розглядається як механічна реконструкція минулого, що перетворюється в несвідоме наслідування зовнішніх форм національної культури.

Наприклад, вдягати національний одяг сьогодні швидше є модою на традицію, оригінальним засобом самоідентифікування, але не природним виявом національної свідомості чи національного духу. Тому мода на традицію, хоч і має свої переваги, все ж являється ознакою кризи, бо на основі її не відбувається відродження духу національної культури.

Сьогоднішня ситуація в культурі України ускладнена і тим, що протягом останніх років з'явилася велика кількість зразків

масової культури американського та західноєвропейського суспільств. Занурення непідготовленого глядача в надмірність зразків закордонної масової культури, на думку академіка НАН України І.Дзюби, викликало “культурний шок” та, в свою чергу, посприяло формуванню своєї масової культури, яка ще недавно визнавалася низькопробною³.

Існує думка, що масова культура насамперед реалізує біологічні інстинкти людини, а тому апріорно схожа і перетворюється на загальнолюдську культуру⁴. Проте відомо, що загальне, те - нічیه, а, отже, українську культуру як національну вона не розвиває. Більше того, як вважає Н.Удріс, масова культура формує у світогляді зростаючого покоління українців тенденцію американо-європейської інокультури. “Ще трохи, - каже він, - і ми загубимо свої національні корені”⁵. То ж, проникнення і адаптація на національному ґрунті нової системи цінностей, характерної для духовно-культурного життя Америки і Європи, в кризових умовах нашого суспільства, як виявляється, є теж вкрай небезпечною тенденцією, такою, що в силу трансформаційних процесів здатна призвести до втрати самоідентичності української культури.

Отже, основними проблемами сучасної української культури є зміна цінностей, втрата еталонних зразків культури, відсутність чіткості розуміння самих критеріїв “культурне” і “некультурне”, переривання національної традиції як виду культурної наступності, формування масової культури та вплив американо-європейської інокультури.

¹Сорокин П. Социокультурная динамика. - М., 2002. - С.324.

²Хоруженко К.М. Культурология. Энциклопедический словарь. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. - С.195.

³Дзюба І. Деякі проблеми і перспективи української культури // Вісник НАН України. - 2001. - №3. - С.20.

⁴Калач О. Массовая культура как новая историческая парадигма культуры. - Минск, 1996. - 234 с.

⁵Удріс Н. Проблема трансформації сучасної української культури // Наука. - 2002. - №11. - С.5.